

Лук'янчиков Є. Д.

д.ю.н., професор ФСП НТУУ «КПІ».

КЛАСИФІКАЦІЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Суттєвою новацією нового КПК України є інститут негласних слідчих (розшукових) дій як засобів формування доказів у кримінальному провадженні. Поглиблене дослідження даного інституту засобів пізнавальної діяльності з розслідування злочинів потребує уточнення їх переліку та класифікації.

Негласні слідчі (розшукові) дії є різновидом слідчих (розшукових) дій відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню за винятком випадків, передбачених КПК (ч. 1 ст. 246 КПК). Виділення в КПК окремої глави 20 «Слідчі (розшукові) дії» дозволило окремим науковцям дійти висновку про їх вичерпний характер [1, с. 270].

Наведена думка потребує подальшого аналізу та уточнення у зв'язку із відсутністю такого переліку в КПК. Серед науковців, за цей не тривалий час, з моменту набрання ним чинності, не сформовано єдиного погляду щодо віднесення передбачених в цій главі процесуальних дій до слідчих (розшукових).

Коли мова іде про негласні слідчі (розшукові) дії, що включені до підрозділу «втручання у приватне спілкування» усі автори одностайно називають такі слідчі дії: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК). Незважаючи на те, що правила огляду і виїмки кореспонденції викладені в одній статті КПК, науковці, не безпідставно, розглядають їх як дві самостійні слідчі (розшукові) дії: огляд кореспонденції; виїмка кореспонденції [2, с. 375-377].

Дещо інакше вирішується питання щодо віднесення тих або інших процесуальних дій до інших видів негласних слідчих (розшукових) дій, а деякі автори не виявляють послідовності у їх визначенні. Так, автори курсу лекцій з загальної частини кримінального процесу до інших видів негласних слідчих (розшукових) дій відносять: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270); контроль за вчиненням злочину (ст. 271); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274) [3, с. 26-27]. В той же час при викладенні матеріалу про негласні слідчі (розшукові) дії в загальній частині курсу автори відносять до них тільки: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК);

спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 268 КПК); контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК) [4, с. 169].

Подібне спостерігається і у авторів науково-практичного коментаря до КПК України. Так, у коментарі до ст. 246 загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії, до негласних слідчих (розшукових) дій відносять лише ті, що містяться в її ч. 2. Тобто, до слідчих дій не відносять установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу. В той же час у коментарі до ст. 268 зазначається, що її частина перша надає можливість проведення негласної слідчої (розшукової) дії спрямованої на установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (мобільного терміналу систем зв'язку та інших радіо випромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, тобто мобільного телефону [2, с. 533-535, 588-589]. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу не відносять до слідчих дій і інші автори [5, с. 98]. В той же час зазначені автори відносять до негласних слідчих (розшукових) дій використання конфіденційного співробітництва [6, с. 189]. Інші кажуть, що стаття про використання конфіденційного співробітництва містить унормування загальних умов використання конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Порядок та тактика встановлення конфіденційного співробітництва визначаються законодавством України в сфері оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності [2, с. 601].

В науковій літературі пропонується класифікація негласних слідчих (розшукових) дій за різними підставами: за порядком надання дозволу на проведення; за характером і обсягом втручання у сферу прав та інтересів особи; за процесуальним статусом особи, яка проводить, та участю у слідчій дії інших осіб; за характером відомостей, які отримують в результаті їх проведення [7, с. 133].

Відповідно до процесуальної класифікації, законодавець виділяє дві групи слідчих (розшукових) дій. До першої групи віднесено слідчі (розшукові) дії, що розміщені в § 2 даної глави, який має назву «втручання у приватне спілкування»: а) аудіо-, відеоконтроль особи; б) арешт, огляд і виїмка кореспонденції; в) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; г) зняття інформації з електронних інформаційних систем (ч. 4 ст. 258 КПК). Слід звернути увагу, що «арешт, огляд і виїмку кореспонденції» науковці розглядають як три окремі самостійні дії: накладення арешту на кореспонденцію; огляд кореспонденції; виїмка кореспонденції [2, с. 575-577].

До другого блоку відносяться дії, які згідно з § 3 «Інші види негласних слідчих (розшукових) дій», указанного вище закону, спрямовані переважно на виявлення і фіксацію фактичних даних про конкретні злочинні дії, що вчиняються окремими особами та групами, для розслідування злочинів, а також на встановлення й затримання злочинців, що переховуються [6, с. 41].

На жаль автори не показують, що слід розуміти під відомостями інформаційного призначення. Вперше на інформаційний характер джерел, які використовуються для збирання та дослідження доказів, звернув увагу В. Д. Арсеньєв [8]. Які слідчі дії першого блоку не можуть використовуватися для виявлення та фіксації фактичних даних про конкретні злочинні дії, що вчиняються окремими особами та групами, для розслідування злочинів, а також для встановлення й затримання злочинців, що переховуються. Цього зробити неможливо, оскільки усі слідчі дії спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів про злочин та особу, що його вчинила. Вважаємо за доцільне главу 21 поділити не на три, а на два підрозділи. У першому викласти загальні положення, у тому числі і ті, що сьогодні зустрічаються в інших підрозділах. У другому підрозділі викласти безпосередньо перелік дій, які відносяться до негласних слідчих (розшукових) дій, що сприятиме однозначності їх розуміння в теорії і практиці.

Переважає більшість негласних слідчих (розшукових) дій проводиться на підставі ухвали слідчого судді, яким є голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування (ст. 247 КПК).

Єдиною негласною слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться виключно за рішенням прокурора (ч. 4 ст. 246 КПК), є контроль за вчиненням злочину. Ця слідча дія може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин. Формами такого контролю можуть бути: 1) контрольована поставка; 2) контрольована та оперативна закупка; 3) спеціальний слідчий експеримент; 4) імітування обстановки злочину. У зв'язку з тим, що проведення даної слідчої (розшукової) дії може бути пов'язане з необхідністю тимчасового обмеження конституційних прав особи, воно має здійснюватися в межах, які допускаються Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді (ст. 271 КПК).

На завершення слід зазначити, що подальша кримінально-процесуальна та криміналістична класифікація негласних слідчих (розшукових) дій сприятиме поглибленому їх дослідженню та розробці наукових рекомендацій з результативного їх застосування для виявлення і розкриття тяжких та найбільше небезпечних злочинів.

Список використаних джерел

1. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні / М. А. Погорецький // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1(5). – С. 270–276.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар ; за аг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
3. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Особлива частина) [Текст] / [Хабло О. Ю., Степанов О. С., Климчук М. П. та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – 200 с.
4. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Загальна частина) [Текст] / [Рожнова В. В., Савицький Д. О., Конюшенко Я. Ю. та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – 280 с.
5. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі (розшукові) дії у схемах [Текст] : посіб / [Никифорчук Д. Й., Зима Л. М., Тарасенко О. С. та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – 156 с.
6. Шепітько В. Ю. Криміналістика і кримінальний процес: система залежностей та суперечностей / В. Ю. Шепітько // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1(5). – С. 186–191.
7. Колесник В. А. Суб'єкти здійснення та класифікація негласних слідчих (розшукових) дій / В. А. Колесник // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1(5). – С. 129–134.
8. Арсеньев В. Д. Вопросы общей теории судебных доказательств в советском уголовном процессе / Арсеньев В. Д. – М. : Юрид. лит., 1964. – 179 с.